

István Mészáros, Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα
(πρόλογος: Ευτύχης Μπιτσάκης, μετάφραση:
Μυρτώ Καραγιώργη), Χαλάνδρι 2003: Εκδόσεις
Προσκήνιο, σσ. 184

Χωρίς αμφιβολία, ο István Mészáros, μαθητής και στη συνέχεια συνεργάτης του Georg Lukács, αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους μαρξιστές διανοητές του καιρού μας. Με έργα όπως το πολυδιαβασμένο *Η Θεωρία του Marx για την αλλοτρίωση*, που εκδόθηκε το 1973 στη χώρα μας από τις εκδόσεις Ράππα, αλλά και το ογκώδες *Beyond Capital*, ο Mészáros κατορθώνει να ισορροπεί ανάμεσα στη μαρξιστική ορθοδοξία και στην κριτική προσέγγιση του ίδιου του μαρξισμού, στοιχείο που κατ' εξοχήν χαρακτηρίζει και το βιβλίο του *Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα*, που παρουσιάζεται σε αυτή τη στήλη.

Στο *Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα*, το οποίο στην ελληνική έκδοση συνοδεύεται από το ενδιαφέρον κείμενο του John Bellamy Foster «Ιμπεριαλισμός και “Αυτοκρατορία”» και μια εξίσου ενδιαφέρουσα συνέντευξη του ίδιου του Mészáros στο τριμηνιαίο περιοδικό *Naghd*, ο ούγγρος φιλόσοφος επιχειρεί μια γόνιμη ερμηνευτική παρέμβαση στις κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις της εποχής μας σε παγκόσμια κλίμακα.

Ειδικότερα, ο συγγραφέας του *Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα* υποστηρίζει ότι στις απαρχές του 21ου αιώνα ο παγκόσμιος κα-

πιταλισμός εκφράζεται από τον παγκόσμιο ηγεμονικό ιμπεριαλισμό των ΗΠΑ, που βρίσκεται στην απειλητικότερη για την ανθρωπότητα φάση του (σ. 71). Μετά την περίοδο ενός πρώιμου σύγχρονου αποικιακού ιμπεριαλισμού του 19ου αιώνα και εκείνη ενός ιμπεριαλισμού «ανακατανομής», που ο Λένιν χαρακτήριζε «το ανώτερο στάδιο του καπιταλισμού», ο σύγχρονος αμερικανικός ιμπεριαλισμός επεκτείνεται οικονομικά, πολιτικά, αλλά και εδαφικά σε πλανητικό επίπεδο (σσ. 72-73), ιδιαίτερα μάλιστα μετά τη δομική κρίση του κεφαλαιοκρατικού συστήματος¹ κατά τη δεκαετία του 1970 και την κατάρρευση των καθεστώτων του λεγόμενου υπαρκτού σοσιαλισμού στα τέλη της δεκαετίας του 1980 (σσ. 89 κ.ε.).

Στο πρώτο κεφάλαιο του *Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα*, με τον τίτλο «Κεφάλαιο - Η ζωντανή αντίφαση», ο Mészáros συζητεί την τάση του κεφαλαίου για παγκόσμια επέκταση, την ίδια στιγμή που αντιμάχεται την εναρμόνιση μιας παγκόσμιας ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων με την ολόπλευρη ανάπτυξη των «ελεύθερα συνεταιριζόμενων κοινωνικών ατόμων». Εντοπίζοντας την ανάγκη μιας «ριζοσπαστικής εναλλακτικής λύσης» θεμελιώδους ισότη-

τας απέναντι στον «καπιταλιστικό τρόπο του κοινωνικού μεταβολικού ελέγχου» που αναπαράγεται και οξύνεται διαμέσου των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών ανισοτήτων, ο συγγραφέας προχωρεί στην εξής χαρακτηριστική εκτίμηση:

Όπως στον οικονομικό τομέα, έτσι και στον τομέα της πολιτικής αντιπροσώπευσης και διαχείρισης είμαστε μάρτυρες δραματικών ανατροπών, ως αποτέλεσμα του ότι στενεύουν τα περιθώρια του καπιταλισμού. Στο χώρο της παραγωγής, η ανοδική φάση της καπιταλιστικής ανάπτυξης έφερε μαζί της μια μαζική επέκταση της απασχόλησης, που στην εποχή μας έδωσε τη θέση της στην επικίνδυνη τάση χρόνιας ανεργίας. Όσο για τον πολιτικό χώρο, είδαμε, μετά τη δραματική διεύρυνση των πολιτικών δικαιωμάτων, και μάλιστα ως το σημείο να παραχωρηθεί γενικό δικαίωμα ψήφου και να σχηματιστούν αντίστοιχα τα μαζικά εργατικά κόμματα, μια μετατόπιση που οδηγεί σε μια ριζική αντιστροφή, με συνέπεια να στερηθεί το εργατικό κίνημα άτυπα αλλά αποτελεσματικά και ολοκληρωτικά τα πολιτικά του δικαιώματα στο κοινοβουλευτικό πολιτικό σκηνικό (σ. 47).

Με δεδομένο, λοιπόν, τον ουσιαστικό αποκλεισμό της παγκόσμιας εργατικής τάξης από τα κοινωνικά και πολιτικά κέντρα λήψης των αποφάσεων και την κλιμάκωση της ανεργίας ως δομικού χαρακτηριστικού στη δυναμική του σύγχρονου καπιταλισμού, το δεύτερο κεφάλαιο του βιβλίου αφιερώνεται σε μια από τις σημαντικότερες αντιφάσεις του κεφαλαιοκρατικού συστήματος, αυτή ανάμεσα στην τάση για παγκοσμιοποίηση του πολυεθνικού κεφαλαίου σε οικονομικό επίπεδο και εκείνη της παρατεινόμενης κυριαρχίας των εθνικών κρατών, που επιχειρούν, το καθένα από την πλευρά

του, να εδραιώσουν τη θέση τους διεθνώς. Στο θέμα αυτό, και σε αντίθεση προς το επιχείρημα που προτείνουν οι Hardt και Negri στην ήδη πολυσυζητημένη *Αυτοκρατορία* τους, ο Mészáros επιμένει στη θέση ότι το εθνικό κράτος εξακολουθεί να παίζει κρίσιμο ρόλο στην καπιταλιστική δυναμική της εποχής μας. Ηγεμονικός από αυτή την άποψη αποδεικνύεται στις μέρες μας ο ρόλος των ΗΠΑ, απέναντι στις οποίες διεθνείς οργανισμοί, όπως ο ΟΗΕ, αποτελούν απλά ενεργούμενα (σσ. 64-5). Και όμως, το γεγονός ότι ο αμερικανικός ιμπεριαλισμός εξακολουθεί να δεσπόζει, διευρύνοντας μάλιστα συνεχώς την επιρροή του, δεν επιτρέπεται να δημιουργεί την ψευδαίσθηση ότι είναι και θα παραμείνει άτρωτος. Οι αντιφάσεις και οι ανταγωνισμοί είναι εγγενείς στους τρόπους και στο περιεχόμενο της ανάπτυξης του, χαρακτηριστικό που μπορεί να αποτυπωθεί στο μέλλον με έντονες ενδοϊμπεριαλιστικές αντιθέσεις, τόσο ανάμεσα στις ΗΠΑ και στην Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και ανάμεσα σε κράτη-μέλη της ίδιας της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Είναι στο πλαίσιο του τρίτου κεφαλαίου του *Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα* που ο Mészáros, κάτω από τον τίτλο «Οι ιστορικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει το σοσιαλιστικό κίνημα», ξεδιπλώνει τις σχέψεις και τις προτάσεις του για μια ριζοσπαστική σοσιαλιστική εναλλακτική στη σύγχρονη καπιταλιστική βαρβαρότητα, καθώς εκτιμά ότι «καμία πολιτική ή στρατιωτική δύναμη του κόσμου δε θα επιτύχει απέξω αυτό που πρέπει να το κάνει από μέσα ένα κίνημα που θα προσφέρει θετική εναλλακτική λύση στην καθεστηκυία τάξη των Ηνωμένων Πολιτειών» (σ. 99).

Το πρώτο ζητούμενο είναι ο προσδιορισμός και η εξέταση των λόγων της «αποτυ-

χίας της ιστορικής αριστεράς» να ανταποκριθεί στην αισιόδοξη πρόβλεψη που διατύπωσε ο Μαρξ στα 1847, ότι δηλαδή η πολιτική ανάπτυξη της εργατικής τάξης και του κινήματός της θα συμβαδίζει με τη βιομηχανική ανάπτυξη των καπιταλιστικών χωρών. Αυτός ο συσχετισμός ιστορικά διαψεύστηκε. Το εργατικό κίνημα εξακολουθεί να είναι αποσπασματικό και αμυντικό, αδύναμο να αρθρώσει έναν πειστικό πολιτικό λόγο ενάντια στο παγκόσμιο κεφαλαιοκρατικό σύστημα (σσ. 105-6). Το δεύτερο και ουσιαστικότερο ζητούμενο, προκειμένου να συγκροτηθεί η ριζοσπαστική σοσιαλιστική εναλλακτική σε διεθνές επίπεδο, είναι –σε ρήξη μάλιστα προς την παρωχημένη πρακτική του λεγόμενου υπαρκτού σοσιαλισμού– «η προοδευτική επανάκτηση των αποξενωμένων δυνάμεων της πολιτικής, και όχι μόνο της πολιτικής, λήψης αποφάσεων κατά τη μετάβαση σε μια γνήσια σοσιαλιστική κοινωνία» (σ. 124).

Δεν υποδεικνύει, ωστόσο, ο Μészáros τους τρόπους, τις τακτικές και, πολύ περισσότερο, τη στρατηγική που θα επέτρεπε την «επανάκτηση των αποξενωμένων δυνάμεων της πολιτικής», τη δυναμική και συνειδητή ανάδειξη της εργατικής τάξης ως συλλογικού υποκειμένου στην επαναστατική σκηνή της Ιστορίας. Ορθά, κατά τη γνώμη μας, εντοπίζει τα αδύνατα σημεία του κομμουνιστικού κινήματος από τα χρόνια του Μαρξ μέχρι τις μέρες μας· αλλά δεν απαντά στο *Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα*, όπως και στα προηγούμενα έργα του, παρά το τεράστιο εύρος και βάθος των αναλύσε-

ών του, στο πιο δισεπλότυο, όπως υποδεικνύει η Ιστορία, πρόβλημα: τη μετατροπή της αποξενωμένης συνείδησης και των συναφών πρακτικών της εργατικής τάξης σε επαναστατική συνείδηση και πράξη, που θα οδηγήσει στον παγκόσμιο κομμουνισμό, όπως τον αναδείκνυε ο Μαρξ από τα χρόνια ακόμη της *Γερμανικής Ιδεολογίας*.

Και όμως ο Μészáros έχει δίκιο, όταν με δραματικό τρόπο επισημαίνει ότι «ο χρόνος τελειώνει» (σ. 128). Ας ελπίσουμε ότι η ένταση και το περιεχόμενο των συλλογικών και ατομικών βιωμάτων μας θα αποδειχθούν στο άμεσο μέλλον ικανοί παράγοντες για να μας πείσουν ότι, όπως προσφικώς καταλήγει ο ούγγρος μαρξιστής, ο 21ος αιώνας θα είναι ο αιώνας του «σοσιαλισμού ή της βαρβαρότητας» και, μάλιστα, με την επιφύλαξη που προσθέτει ο ίδιος: «“βαρβαρότητα αν είμαστε τυχεροί”». Επειδή το έσχατο επαχόλουθο της καταστροφικής εξελικτικής πορείας του κεφαλαίου είναι ο *αφανισμός της ανθρωπότητας*» (σ. 129).

Αλέξανδρος Α. Χρύσης

Σημειώσεις

1. Ο Μészáros διακρίνει ανάμεσα σε κεφαλαιοκρατικό σύστημα και καπιταλισμό, θεωρώντας τον τελευταίο, όπως και το σοβιετικό σύστημα, μορφές του κεφαλαιοκρατικού συστήματος.